

**Duman, Halûk Harun, Türk Savaş Edebiyatı,  
Duyap Yayınları, 545 Sayfa, İstanbul 2019,  
ISBN: 978-975-8493-07-4**

*Hasan ULUCUTSOY\**

Türk tarihine derinlemesine bakıldığında ilk dikkat çeken hususlardan biri savaş maslahatının Türklerin yaşamında kapladığı alanın büyüklüğüdür. Bu yönüyle savaş, geçmişten günümüze, Türklerin kültürüne derinlemesine sinmiş ve yaşamlarının bir parçası olmuştur. Savaşın Türk yaşamında kuvvetle yankılandığı alanlardan birisi de Türk edebiyatıdır. Nitekim Prof. Dr. Halûk Harun Duman, bu olgudan hareketle, *Türk Savaş Edebiyatı* kitabında, Türk savaş edebiyatının İslâmiyet Öncesi Dönemden Kıbrıs Barış Harekâtı'na kadarki tarihsel serüvenini akıcı bir dille gözler önüne sererek kapsamlı bir dökümünü yapıyor.

Kitabın yazarı Halûk Harun Duman, Türk savaş edebiyatı araştırmaları alanında daha önce çok sayıda kitap, makale ve bildiri kaleme almıştır. *Türk Savaş Edebiyatı* adlı çalışmasında yazar Türk edebiyatının tarihsel gelişimi ışığında türlere ve savaşırlara odaklanarak “Türk savaş edebiyatı tarihi”ni kaleme almaktadır. Duman, eserini kaleme alma amacını “Milleti heyecanlandıran, galeyana getiren, savaşanlara cesaret veren, cephe gerisindeki halkın moralini yükselten edebî eserler askerî mühimmat kadar önemlidir.” (s. XIII) görüşüne dayandırmaktadır. Ayrıca savaş edebiyatı ürünlerinin basit birer propaganda aracı olarak görülmesine karşı çıkarak savaş edebiyatının “toplumsal sinir uçlarının harekete geçtiği anda yazılan” ve “duyulan heyecanı edebî yolla yorumlamaya çalışan ürünler”den (s. XIII) oluştuğunu belirtmektedir. Dolayısıyla çalışmanın yapılmasındaki başlıca etmenin; *savaş edebiyatı* kavramına Türk edebiyatı özelinde bir

---

\* Öğr. Gör. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Dili Bölümü. E-posta: ulucutsoy[at]itu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5332-9166.

Geliş Tarihi /Received: 12.10.2025

Kabul Tarihi /Accepted: 08.12.2025

açıklık getirmek ve Türk savaş edebiyatının başlangıcından günümüze bir panoramasını çizmek olduğu söylenebilir.

Yazarın çalışması boyunca kullandığı kaynaklar birinci elden edebî eserler, ikincil nitelikli araştırmalar, antolojiler, tezler ve süreli yayınlardır. Eserin “Kaynaklar” bölümü (s. 508-533) 26 sayfalık hacmiyle aynı zamanda Türk savaş edebiyatı üzerine bir genel bibliyografya karakteri arz etmektedir. Dolayısıyla eserin “Kaynaklar” bölümü Türk savaş edebiyatı alanında çalışacak araştırmacılar için İngilizce ve Osmanlı Türkçesi kaynakları da içeren bir temel kaynakça mahiyetindedir.

Eser boyunca konu edinilen savaşlar öncelikle siyasî ve askeri gelişmeler ışığında değerlendirilerek ilgili savaşın tarihsel arka planı gözler önüne serilir. Ardından farklı türlerdeki savaş edebiyatı ürünlerinden yapılan alıntılarla Türk toplumunun ilgili savaşı nasıl alımladığı gösterilir. Böylece incelenen savaşların toplumsal yansımaları edebiyatın kendisine özgü olanakları sayesinde özgün verilerle ortaya konur. Dolayısıyla yazarın eser boyunca “savaşları edebiyat merceğinden okumak” şeklinde tanımlayabileceğimiz bir bakış açısıyla hareket ettiği görülmektedir.

*Türk Savaş Edebiyatı* adlı eser -“Giriş” hariç- toplam 16 bölümden oluşmaktadır. Eserin “Giriş” kısmında (s. 1-11) *savaş edebiyatı* kavramının tanımı yapılarak konuya ilişkin farklı görüşlere yer verilir. Böylelikle kavramın çerçevesi çizilip okur nezdinde somutlaştırılarak Türk savaş edebiyatının tarihsel gelişimine geçilir. İlk bölüm “İslâmiyet Öncesi Türk Savaş Edebiyatı: Destanlar Dönemi” (s. 13-22) şeklinde başlıklandırılmıştır. Bu bölümde, eldeki kısıtlı yazılı veriler ışığında, savaş konusunun İslâm öncesi Türk destanlarındaki ve Orhun Abidelerindeki görünümüleri üzerinde durulmaktadır.

“İslâmiyet Sonrası Türk Savaş Edebiyatı” bölümünde (s. 23-41) Türklerin İslâmiyet’e girişi sonrasında gelişen kahramanlık eksenli gaza anlatıları olan *Cenkname*, *Battalname*, *Danişmendname*, *Saltukname* gibi eserler tanıtılmakta; Türkler tarafından Orta Asya’dan Anadolu’ya getirilen *Dede Korkut* eposu bir savaş edebiyatı ürünü olarak değerlendirilmekte; Osmanlı döneminde yazılı edebiyat bünyesinde gelişen savaş anlatıları olarak gazavatnamelere değinilmektedir. Ayrıca, yakın döneme ait malzemeden hareketle, mehter marşı ve gülbanklarının da savaş edebiyatı doğrultusunda ele alınabileceği belirtilmektedir.

“Türk Tarihine Yön Veren Savaşlar ve Edebiyatları”nda (s. 43-86) Malazgirt zaferi (1071), Balkanların Osmanlı akıncıları tarafından fethi (1300’ler), Niğbolu Savaşı (1396), İstanbul’un fethi (1453), Mercidabık-Ridaniye Seferi (1517), Mohaç Meydan Muharebesi (1526), I. Viyana Kuşatması (1529), Preveze Deniz Zaferi (1538), Sigetvar Seferi (1566), Bağdat Seferi (1638), Girit Muhasarası (1669), II. Viyana Kuşatması (1683), Prut Savaşı (1711) gibi çoğunlukla Osmanlı döneminde yaşanan savaşların; aktüel dönemde saz şiiri destanlarına veya sonraki süreçte modern Türk edebiyatına yansımaları üzerinde durulmaktadır.

“Yükselişin Zirvesi: İstanbul’un Fethi”nde (s. 87-114) bir önceki bölümde Türk tarihine yön veren savaşlar arasında zikredilen İstanbul’un fethi müstakil olarak işlenir. Bu önemli tarihî hadisenin özellikle Osmanlı Devleti’nin son yıllarında ve Cumhuriyet Döneminde millî bir gurur vesilesi olarak şiir, roman ve tiyatro türünden eserlerdeki yansımaları örneklendirilmektedir.

“XIX. Yüzyıl Türk Savaş Edebiyatı” bölümü (s. 115-152) 19. asırda yaşanan 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi, Kırım Savaşı (1853-1856), 93 Harbi (1877-1878), Girit hadiseleri (1890’lar) ve Teselya Savaşı (1897) gibi olaylarla ilgili edebî ürünleri ele almaktadır. Basının ve yazılı edebiyatın adım adım gelişmeye başladığı yıllarda cereyan eden bu harpler için üretilmiş edebî eserler üzerinden yaşanan zaferin veya bozgunun Türk edebiyatında nasıl algılandığı gösterilmektedir.

“Trablusgarp ve Balkan Savaşları Edebiyatı (1911-1913)” bölümü (s. 153-195) Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının Türk basın ve edebiyatında nasıl yankılandığına dair detaylı veriler içermektedir. Uzak bir coğrafyada cereyan eden Trablusgarp Savaşı topyekûn bir seferberlikten çok profesyonel askerler öncülüğünde gayrinizami harp biçiminde yürütülmüştür. Bu yönüyle kamuoyunun dikkatinden belli ölçüde uzak kalmış ve bunun sonucu olarak da Trablusgarp’taki mücadeleye ilişkin daha az edebî eser üretilmiştir. Balkan Savaşı ise Türk savaş edebiyatı tarihinde bir dönüm noktasıdır. Savaşın etkilerinin tüm Türk kamuoyunu sardığı bu savaşta özellikle savaş aktüalitesi içerisinde basın ve edebiyat olanakları kullanılarak savaş edebiyatı kapsamında yoğun bir edebî faaliyete girilir. Şiirler, hikâyeler ve tiyatrolarla savaş günlerinde savaş edebiyatı eserleri vücuda getirilirken savaş sonrasında ise savaşa ilişkin konuların romanlara ve anılara da yansıdığı görülür.

Balkan Savaşı'nda Balkanlardaki Müslüman ahalinin uğradığı mezalim, anavatanın Balkanlardaki kısmının kaybı, zorunlu göçler sonucu oluşan karmaşa gibi konuların Türk toplumunun kolektif belleğinde yoğun izler bıraktığı gerçeği bu edebî ürünler aracılığıyla anlaşılmaktadır.

“I. Dünya Savaşı ve Edebiyat (1914-1918)” (s. 197-221) cihat ilanını ile girilen dört yıllık topyekûn seferberliğin savaş edebiyatının genel bir çerçevesini çizmektedir. Bu bölümde topyekûn harp boyunca savaş edebiyatının propaganda amacıyla nasıl kullanıldığı ortaya konmakta; şiir, roman ve anı gibi edebî türlerde savaşın başlıca temalarının nasıl işlendiği üzerinde durulmaktadır.

“Yakın Cepheler: Sarıkamış (1914)” (s. 223-252) bütünüyle Sarıkamış Harekâtı'nın edebiyata nasıl yansıdığına odaklanır. Bu edebiyatın ağıt ve matem odaklı olup “mehmetçik”in çaresizliği ve yalnızlığı etrafında geliştiği görülür. Sarıkamış faciası sonraki yıllarda roman, tiyatro ve anı türünden eserlerde de sıklıkla işlenmiştir. Bu eserlerde, faciayla sonuçlanan harekâtın emrini veren Enver Paşa etrafında gelişen tartışmalar dikkati çekmektedir.

“Yakın Cepheler: Çanakkale (1915)” bölümü (s. 253-291) zaferin edebiyatını ele alır. Çanakkale'nin gerek Osmanlı gerekse İngiliz taraflarında nasıl bir propaganda savaşına sahne olduğu gösterilerek; Harbiye Nezareti'nin Çanakkale Cephesi'ne yolladığı “heyet-i edebiye”nin öyküsü de bu bölümde verilir. Çanakkale zaferinin yol açtığı gururun büyük bir zenginlikle şiir, hikâye, roman, tiyatro ve anıların yanı sıra röportaj ve mektup türünden eserler de dâhil olmak üzere tüm edebî türlerde işlendiği görülür. Bu edebî ürünlerde Çanakkale zaferine yüklenen anlamın; Türk ulusal kimliğini inşa etmede, düşmana karşı direnç göstermede ve savaşın zaferle sonuçlanabileceğine duyulan inancın pekiştirilmesinde önemli bir rol üstlendiği göze çarpmaktadır.

“I. Dünya Savaşı'nda Uzak Cepheler (1914-1918)” (s. 293-328) bölümünde Galicya, Filistin, Kanal, Irak ve Hicaz cephelerinde yaşanan hadiselerin edebiyattaki yansımaları irdelenmekte; Arap isyanları ve Medine savunması gibi olayların edebî yankıları verilmekte; bir zafer olarak Kûtulamare'nin (22 Kasım 1915) ve bir facia olarak Yemen'in farklı bakış açılarıyla aynı savaşın edebiyatı kapsamında nasıl işlendiği gösterilmektedir.

“Ermeni Mezalimi ve Edebiyat”ta (s. 329-362) 1880’lerden itibaren İstanbul, Adana ve Van gibi büyük şehirlerdeki Ermeni isyanları ve tedhiş faaliyetlerine değinildikten sonra büyük savaş boyunca yaşanan Ermeni ayaklanmaları üzerinde durulur. Bu hadiseler esnasında Müslümanların uğradığı katliamlar ve önemli Türk devlet adamlarına yönelik suikastlar vurgulanır. Bahsi geçen tarihsel olaylara ilişkin gerek Ermeni âşıklarının gerekse Türk âşıklarının halk edebiyatı ürünlerinde hadiselerin yansımalarının izleri sürülür. Buna göre Ermeni ozanlar Türkçe olarak ürettikleri şiirlerde Türklere yönelik saldırılardan memnuniyetlerini dile getirirlerken; Türk ozanlar ise daha çok Türklerin uğradığı mezalime ve vahşete odaklanırlar. Konuya ilişkin halk şiirlerinin çokluğu yaşanan hadiselerin Türk toplumunun zihninde güçlü bir iz bıraktığını kanıtlamaktadır.

“Kurtuluş Savaşı Edebiyatı-I (1919-1922)” (s. 363-394) ve “Kurtuluş Savaşı Edebiyatı-II (1919-1922)” (s. 395-422) bölümleri; İstanbul’un işgali (1918), İzmir’in işgali (1919), Antep savunması (1920), Sakarya Meydan Muharebesi (1921), Büyük Taarruz (1922), İzmir’in kurtuluşu (1922) gibi Millî Mücadele’nin önemli dönemeçleri ekseninde oluşan Türk savaş edebiyatının bir dökümünü yapmaktadır. Ayrıca bu bölümde Millî Mücadele basınının genel karakteri ortaya konulmaktadır. Her iki bölümün gösterdiği üzere Millî Mücadele döneminde çok zengin bir Türk savaş edebiyatı söz konusudur. Dahası Cumhuriyet döneminde de Millî Mücadele konusu Türk edebiyatının en temel konularından biri olmuştur. Her iki bölümde sunulan verilerden hareketle; gerek Millî Mücadele esnasındaki Türk savaş edebiyatı üzerine, gerekse de Cumhuriyet döneminde Millî Mücadele’nin Türk edebiyatındaki yansımaları üzerine geniş kapsamlı iki ayrı müstakil çalışma yapılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

“II. Dünya Savaşı ve Edebiyat (1939-1945)” başlıklı bölüm (s. 423-448) her ne kadar Türkiye aktif çatışmalara girmemişse de savaş yıllarının sosyal dinamiklerinin edebiyattaki yankılarına odaklanır. Bu yıllarda savaş; fakirlik, faşizm karşıtlığı, barışa duyulan özlem, anti-empyralist tutum, askerî teknolojidaki gelişim, ölen askerlerin trajedisi, atom bombasının yol açtığı felâketler, insanların insanlıklarını yitirışı, savaşa karşı insanlığı yüceltmek gibi bakış açıları etrafında Türk edebiyatında işlenir. Edebiyat bu yıllarda Türkiye dışına da çıkar. Polonya’dan Japonya’ya dek savaşın yoğunlaştığı coğrafyalar Türk yazar ve şairlerinin edebî eserlerinde kendilerine yer bulurlar.

“Kore Savaşı ve Edebiyat (1950)” bölümü (s. 449-462) 1950-1953 yılları arasında kanlı çarpışmalara sahne olan Kore Savaşı’nda büyük kahramanlıklar gösteren Türk tugayının hikâyesini ele almaktadır. Siyasî iradenin Kore’ye asker gönderme kararı ile birlikte yola çıkacak Türk tugayının erleri için söylenen halk destanlarında veya yazılan diğer şiirlerde; evlatlarını savaşa gönderen asker ailelerinin duyguları ve özgürlük için bir başka millete yardıma koşan Türk askerinden duyulan gurur gibi temalar dile getirilir. Savaşın hikâye, roman ve anı gibi edebî ürünlere de yansıdığı görülür. Kore Savaşı’nı konu edinen edebî eserlerde Soğuk Savaş’ın yansımaları da kendisini kuvvetle hissettirmektedir.

“Kıbrıs Barış Harekâtı ve Edebiyat (1974)” bölümünde (s. 463-492) 1974 yılındaki askerî harekât üzerine sözlü veya yazılı ortamlarda üretilen destan tarzındaki şiirlerden hareketle Türk kamuoyunun hadiseleri algılayış biçimi gözler önüne serilir. Bu edebiyat ürünlerinde ana fikir milliyetçiliktir. Harekâtı takip eden süreçte üretilen diğer edebî ürünlerde de askerî harekâtın başarısı ve siyasî iradenin bundaki payı sıklıkla vurgulanır. Bu harekâtın edebiyatında, genel olarak, Kıbrıs Barış Harekâtı’nın Kıbrıs Türklerinin “Millî Mücadelesi” olduğu dile getirilerek harekâtın Kıbrıs Türk tarihinin en önemli olayı olduğu belirtilir.

Yazar, “Sonuç” bölümünde (s. 493-506) barışın önemini vurguladıktan sonra savaşın insanlık tarihinde kaçınılmaz bir realite olarak sürekli kendisini gösterdiğini belirtir. Ona göre “savaşlar edebî eserlerde ulusların kader göstergesi”dir (s. 495). Dolayısıyla savaş edebiyatının mahiyetinin bilinmesi ulusun savaşma ruhunun anlaşılması adına gereklidir. Duman’ın Türk savaş edebiyatı üzerine bütünlüklü araştırması şu sonuçlara ulaşarak Türk savaş edebiyatının genel karakterini çizmektedir:

- Savaşın aksiyon demek olması şiirlerde eylemlerin çokluğuna yol açar.
- Savaş öykülerinin halk üzerindeki etkisi büyüktür.
- Savaşları ayrıntılı olarak ele alan eserler kurgusal yapıtlardan ziyade anı kitaplarıdır.
- Savaşları konu alan ve propagandaya yönelik yayınlanan edebî ürünler savaş edebiyatının “gayrimeşru çocuğu”na benzeseler de çok önemlidirler.

Duman'ın çalışmasında eser boyunca dikkati çeken çok sayıda görsele rastlanmaktadır. İşlenen savaşların haritalar, resimler, fotoğraflar, karikatürler, afişler gibi görsel unsurlarla desteklenmiş olması konuları somutlaştırmış ve esere didaktik bir karakter kazandırmıştır. Eserin bu yönü onu bir öğretim materyali olarak kullanmayı da mümkün kılmaktadır.

Sonuç olarak; *Türk Savaş Edebiyatı* hem içerik hem de bu içeriği işleyiş biçimi bakımlarından özellikle harp okulu öğrencileri için bir kaynak kitap mahiyetindedir. Askerî okullarda verilen eğitim sürecinde Harbiyeliler; bu çalışma vasıtasıyla Türk savaş edebiyatını tanıyabilecek, askerî ve edebî kültürlerini geliştirebilecek ve savaş tarihine edebiyat merceğinden de bakabileceklerdir.